

MIRNA POLZOVIC

SIMFONIJA JADRANA — ODAKOV HOMMAGE
RODNOJ DALMACIJI

Die *Adria-Symphonie*, 1940 entstanden, ist die erste der vier Symphonien Krsto Odaks. Sie ist ein ausgesprochen programmatisches Werk, kann aber auch ohne Programm bestehen. In dieser Symphonie sind bereits die meisten von Odaks kompositorischen Eigenheiten enthalten: ausgeprägte Melodiosität des thematischen Materials, Neigung zur polyphonen Bearbeitung, enger Zusammenhang der Themen, der zur Einheit des Werkes beiträgt und reichliche Anwendung volkstümlicher Melodien, entweder als Zitat (was hier seltener der Fall ist) oder durch eine Kompositionsweise, die dem Geist dieser Volksmelodien entspricht. Die harmonische Sprache bleibt im Rahmen der Spätromantik mit betontem Gebrauch von modalen und pentatonischen Tonarten.

Simfonijski opus Krste Odaka čine ukupno četiri simfonije, uključujući *II. simfoniju* — *Sinfoniju Brevis* — koja je zapravo preradba *Svečane uvertire* iz 1937. godine. Skladanjem simfonija Odak se počeo baviti relativno kasno, u zreloj životnoj dobi od pedeset dvije godine — njegov prvenac, *Simfoniya Jadrana*, nastala je tek 1940. Nakon toga Odakov je interes za taj glazbeni oblik bio povremen, ali mu, osim izuzetaka, nije donio značajnijeg uspjeha. Odaku je uglavnom nedostajalo umijeće da jednu veliku formu kao što je simfoniya učini smislenom, da unutar zadanog prostora u potpunosti ostvari svoje glazbene zamisli, da održi tenziju koja bi toj formi davala zaokruženost.

Sinfonia Brevis (1951) koncipirana je u prividnoj jednostavačnosti, unutar koje su jasno prepoznatljivi raznorodni odsjeci, koji preuzimaju funkcije pojedinih stavaka. Čini se, međutim, da je ovakvo neklasično tretiranje simfonijske forme samo sebi svrhom, budući da dovodi do rasplinjanja glazbenog sadržaja.

Pored *Simfonije Jadrana* najzanimljivija je *III. simfoniya*, nastala 1961. godine, po harmonijskom jeziku povremeno na rubu tonalitetnosti. Nakon atonalitetnog uvoda u I. stavak, čija melodijska linija asocira na serijalnu organizaciju, slijedi vraćanje u poznatu zvukovnost, kao da se skladatelj

uplašio vlastite smjelosti. I u ovoj njegovoj najradikalnijoj simfoniji prepoznajemo folklorne obrasce.

U IV. simfoniji Odak se definitivno distancira od glazbenog jezika naslućenog u Trećoj, obraćajući se kasnoromantičarskoj izričajnosti.

Skladajući *Simfoniju Jadrana*, Odak je želio upotpuniti svoje životno djelo, započeto operom *Dorica pleše*, u kojoj je prikazao folklor hrvatskog sjevera. Inspiraciju za ovu zamisao dobio je u Vilovićevoj noveli »Hrvatski sjever i jug«, a *Simfonija Jadrana* trebala je oslikati hrvatski jug. Realizaciji ove ideje Odak je prišao s velikom strašću, budući da mu je rodna Dalmacija bila trajno životno nadahnuće. *Simfonija Jadrana* dovršena je 1940, a iste godine, 3. VI, Milan Sachs je sa Zagrebačkom filharmonijom praižveo zadnja dva stavka. Simfoniju u cjelini izveo je nešto kasnije orkestar zagrebačke radiostanice pod ravnanjem Borisa Papandopula.

Djelo je zamišljeno kao niz od četiri simfonijske poeme programnih naslova. Prvi stavak, »Zemlja sunca«, inspiriran je Nazorovom pjesmom »Cvrčak«, a predstavlja pravu odu životu, suncu i toplini. Počinje prozračnim, gotovo impresionističkim zvukom, lišenim svake monumentalnosti, dočaravajući rano jutro. Pravilna sonatna forma vješto je spojena s osebujnim harmonijsko-tonalitetnim planom. Izlazak sunca najavljuje prva tema signalnog karaktera (primjer br. 1). Kvartni pomaci u kornima pre-rastaju u kantabilnu pentatonsku melodiju.

Primjer br. 1

Na ovo modalno zvukovlje nadovezuje se II. tema folklornog karaktera. Početak provedbe donosi kulminaciju snage: zvona i koral u unisonu čitavog orkestra dočaravaju dalmatinsko podne, najbolje oertano u stihovima Nazorova »Cvrčka«:

»Sunčeve žice idu od neba pa do zemlje,
napete kao strune.
Ogromna harfa sja ...
Mnogo je ruku dira.
Nebesa zabrujiše
i sluša zemlja sva.«

Sličnu ugođajnost nalazimo i u Bersinim »Sunčanim poljima«.

Drugi stavak nosi naslov »Otoci karijatida«, a prikazuje primorske žene. One su prave karijatide na kojima počiva sva težina tamošnjeg života. Muževi im kao mladi odlaze u daleki svijet, a vraćaju se tek pred kraj

života ili ginu u tuđini. Ovaj stavak, uz IV, najviše odiše ugođajem narodnog melosa. Pregnantan je, življi i odlučniji od prvog, s motivima markantnih ritmičkih pokreta. Formalno je dosta osebujno riješen u okviru sonatnog oblika. Osim dvije glavne teme u ekspoziciji se javlja nov tematski materijal, folklorno intoniran. Moguće je da se radi o citatu narodnog napjeva. U reprizi se također javlja još jedna nova, nostalgična i modalna tema. Pravi citat predstavlja druga tema, a simbolizira pjesmu žena koje veslajući oko otokâ pjevaju »Oj more duboko, sva moja radosti«, dok im djeca plaču (primjer br. 2).

Trećim stavkom, »Barkarola i oluja«, Odak je želio prikazati dva velika kontrasta mora. Uspavano jutarnje more, koje nečujno miluje obale, polako se budi. Prijeteći šum iz daljine pretvara se u oluju, koja kao da želi sve uništiti. Trodijelnost forme ostvarena je ponavljanjem barkarolske tematike. Polagana, pjevna tema barkarole asocira na polagane teme iz prethodnih stavaka, čime je ostvaren svojevrsan ciklički princip. Primjer br. 2

Fl.

mp < mf > p

Ob.

< mf >

Četvrti stavak, »Karneval«, inspiriran je Nazarovom pjesmom »Medvjed« (već obrađenoj u Odakovoj zbornskoj skladbi). Ovim stihovima sarkastično je ocrтана situacija previranja pred II. svjetski rat:

»Medvjede poskoči, rulja ti kliče
i dlanima plješće.

Na noge đipnusmo i mi,
zreli smo za novo doba.«

Medvjed je hiperbola čitavog svijeta. Dok medvjedu gori pod nogama, on mora plesati. »Pleše danas cijeli svijet neki luđački ples«, rekao je tom

prilikom Odak, »a više mu gori pod nogama no ikada ranije.« Ovaj stavak, furioznog tempa, mozaičke je strukture, a doima se kao splet narodnih plesova. Teme kao da izvire jedna iz druge, a ponegde je teško utvrditi da li se radi o novom tematskom materijalu ili samo o varijanti neke prijašnje teme. Čitav stavak mogli bismo uvjetno podijeliti na pet cjelina s uvodom i codom. Mozaičnost forme nije, međutim, sasvim doslovna, budući da se naziru obrisi trodijelnosti. Shematski prikaz izgledao bi ovako: UVOD—A—B—C—D—E—A+CODA; tematski materijal iz uvoda ponovo se javlja na početku code, koja predstavlja reminiscenciju na prijašnje teme. Čitava coda tako dobiva karakter sažetka svih prethodnih odsjeka. Posebno je zanimljiv tretman pojedinih tema čiji se karakter transformira iz neobuzdanog plesnog raspoloženja u sarkazam. Osebnost orkestracije, osim u dodanom klaviru, ogleda se u izdašnoj primjeni udaraljki i posebno limenih duhača.

Simfonija Jadrana izrazito je programno djelo, koje, međutim, jednako može egzistirati i bez svog programa. Iako je to Odakova prva simfonija, ona je, uz treću, najhomogenija. U njoj su prisutne mnoge od bitnih značajki Odakova stvaralaštva: izrazita melodičnost tematskog materijala, sklonost polifonoj razradi, međusobna povezanost temâ, koja čitavom djelu daje zaokruženost, te bogata primjena narodnog melosa, bilo da se radi o citatima (što je rjeđi slučaj), ili o autorovu stvaranju u duhu tog melosa, ovdje uglavnom dalmatinskog, premda ima i asocijacija na zagorski. Harmonijski jezik ostaje u okvirima kasnoromantičarske izričajnosti, s naglaskom na primjeni modalnih i pentatonskih nizova.

Iako glazbeni jezik *Simfonije Jadrana* nije bio radikalna za vrijeme u kojem je nastala, ona ipak zauzima značajno mjesto u Odakovu opusu, a s obzirom na svoj program stoji kao posebnost u jugoslavenskoj glazbenoj literaturi.